

Tókéczki László

ID. GRÓF ANDRÁSSY GYULA POLITIKAI IRÁNYESZMÉI

A 19. század magyar történelme bővelkedett nagy formátumú arisztokrata politikusokban, de egyikük sem hágott olyan magasra, mint id. gróf Andrassy Gyula, aki bizonyos években európai mértékű politikus lett. Mind személyisége, mind gondolatai igen mélyen gyökereztek a magyar szellemi életben és az arisztokrata életformában. Olyan szintézist jelent az ő életműve, amely után már csak Bethlen István valósíthatott meg valami hasonlót sokkal korlátozottabb körülmények között (Tisza István valójában nem volt arisztokrata!).

Az arisztokrata nevelést a sokoldalúság és többnyelvűség jellemezte már régóta. S nálunk az arisztokratáknak „létformája” volt a helyi és az országos politika is. Az Andrassyak nem lettek udvari arisztokraták, sokkal inkább a megyei nemességhez kapcsolódtak. A családot – sok más arisztokrata családdal ellentétben – nem jellemezte a buzgó katolikus vallásosság. Sőt Andrassyt – nem véletlenül – sokan szabadgondolkodónak tartották.

Korán kitűnt tehetségével és nagyon jó megjelenésével. Különös tehetsége volt arra, egyes kritikusi szerint, hogy másoktól „felszedett” jó gondolatokat hasznosítson. Alapvetően „nyelvhatári” politikus volt (Zemplén), amelyen keresztül – s nyilván a lengyel nemesség tapasztalataitól nem függetlenül – életének egyik döntő meghatározója volt az oroszellenesség. Emigrációs tapasztalatai érlelték a nagyhatalmi politizálás kimagasló képviselőjévé. Belpolitikailag a Habsburgokkal való feltétlen szövetség magyar primátusú politikusa volt, aki a kiegyezésben is elsősorban a magyar nemzeti érdekeket nézte.

Nagy tehetségű ember volt, s ezt Széchenyi korán felismerte, Deák pedig gondviselészerű politikai „jelenségnek” tekintette.

*
**

Andrassynek a magyar politika múltjában gyökerező felfogását a legszebben ezek a szavai fejezték ki: „[...] a kormányok változnak, azoknak tagjai halandók, míg a vármegye öröklétű test, tehát halhatatlan. A felelős kormány tagjainak az ország törvényei szellemében kell eljárniok, de a vármegye az, amely e szellemet megteremti és kifejleszti”.¹ Ugyanakkor figyelmeztetett – a felelőtlenül ellenzékieskedő vármegyék működése miatt – arra is, hogy vármegye és ország/nemzet egysége bölcsességet kíván: „Ha közjóról van szó, [...] akkor nem szabad provinciális szempontoknak hódolni, mert különben lehet az ember jó zempléni, de sohasem jó hazafi”.²

¹ *Monori Wertheimer Ede* 1910: I. 392–93.

² *Monori Wertheimer Ede* 1910: I. 9.

A jó hazafiság az ő értelmezésében – főleg az 1849-es orosz intervenció tapasztalatai nyomán – az, ha a magyarságot nagyhatalmi összefüggésben lehet és kell tartani: „A Monarchia nagyhatalmi állása nyújtja Magyarországnak az egyedüli és legjobb védelmet a magyar nemzet létel[re] és fennmaradására”.³ Jellemzően magyar felfogású a nagyhatalmiság Andrásynál akkor, amikor többször is kifejtette, hogy – ellentétben a régi vágású osztrák szoldateszkával – azt „[...] nem a hódításra, hanem mindennek a megőrzésére kell használni!” Ezért is tartotta támogatódnak az ártalmatlanná vált Török Birodalmat ameddig csak lehet. (Nagyon jellemző, hogy eredetileg Bosznia egy részét Szerbiának szánta!)

A „mindennek” a megőrzése azonban nemcsak külpolitikai feladat volt Andrassy számára, hanem belpolitikai is. Pontosan látta a nemzetiségi viszonyokat: „A magyar nemzetnek államférfiúi színvonalon álló vezeterei nagyon jól tudták, hogy nekik csak az osztrák koronával való barátságos szövetségben sikerülhet megőrizni a túlsúlyt és az uralmat a Magyarországon élő szlávok fölött”.⁴

Ezért volt rendíthetetlen híve a kiegyezésnek, annak minden nehézsége ellenére, s itt ismét elérkezünk a nagyhatalmisághoz: „Ezen közös intézkedés veszteséget senkinek nem okozott, ellenkezőleg, elértük azt, hogy a paritás alapján hivatva vagyunk a területileg legnagyobb birodalmak egyikének külviszonyaira és Európa közös érdekeire elhatározó befolyást gyakorolni, és így tekintettel Európára és saját honunkra, oly állást foglalunk el, amilyent az Árpádok ideje óta el nem foglaltunk”.⁵

Andrassy jól ismerte fel a dinasztia érdekeit is, amely minden konfliktus és magyarelles hagyomány ellenére is a kompromisszum felé vitte Ausztriát: „Ausztria rossz politikája következtében előbb-utóbb ránk lesz utalva”.⁶ Ugyanakkor ő – „fejével garantálta” – egyértelmű biztosítékot „adott” a dinasztiónak, hogy „Magyarország a Monarchiából kifelé gravitálni sohasem fog, csak azt kell kimondani, hogy Magyarország alkotmányának a Monarchiában helye van”.⁷ A kiegyezés után éppen az abban biztosított magyar garanciákat akarta a regionális nagyhatalmi politizálásban még inkább erősíteni, amely egyértelműen németbarát szövetséget és az udvar oroszbarát konzervatívjaival szemben oroszellenes irányt jelentett („meg volt győződve, hogy eljön a nap, amelyen le kell számolnunk az északi birodalommal”).⁸ Az oroszellenesség nála még a pánszlávizmusból is táplálkozott.

Andrassy meggyőződéses (klasszikus) liberális politikus volt, de a doktrinák sohasem érdekelték igazán (nagyon sok elvont eszme kritikusa szerint az iskolatárs Madách Imrétől „ragadt rá”). Így eltökélt híve volt a városfejlesztésnek is s a polgárság támogatásának: „A városi elemet [...] nem azért kell az alkotmány sánczaiba fogadni, mivel benne nagy erő sejlenék, hanem az igazságért s nem is azért, mivel már volna valami, de mert várni lehet tőle valamit”.⁹ Budapest ezért is később nagyon sokat köszönhetett neki.

Viszont határozottan elvetette a radikális liberalizmus követelményeit, így elsősorban is az általános választójogot: „A populáris demokratikus eszmék legsütletebbje a suffragium universale vagy azt megközelítő választási rendszer [...] De ha más országokban veszedelmes az

³ *Monori Wertheimer Ede* 1910: III. 431.

⁴ *Monori Wertheimer Ede* 1910: I. 350.

⁵ *Monori Wertheimer Ede* 1910: I. 376–377.

⁶ *Monori Wertheimer Ede* 1910: I. 93.

⁷ *Monori Wertheimer Ede* 1910: I. 272.

⁸ *Monori Wertheimer Ede* 1910: I. 634.

⁹ *Monori Wertheimer Ede* 1910: I. 44.

ilyen széles választási alap, még inkább Magyarországon, mert másutt csak a szabadságot, nálunk a nemzetiséget is megöli”.¹⁰ (Etnikailag érdekes az egyik érve, amely arról beszélt, hogy például Sárosban ez 900 magyar szavazattal szemben 9 ezer ruszint – nem szlovákot! – jelentene.)

Ő a „történelmi alapokon” nyugvó organikus rendet képviselte liberálisként is, s ezt szépen fejezte ki „hűségét” illetően: „Hűséget esküszöm a koronás királynak, az alkotmánynak, valamint a törvényeknek”.¹¹ S még inkább jelzi felfogását a következő mondat: „Én elmegyek abban a pillanatban, amint megsejtem, hogy a király bizalmát nem bírom feltétlenül”.¹²

Mindez nem jelentette azonban azt, hogy Andrassy politikailag merev lett volna. Már fiatalon így válaszolt a konzervatív vezető politikus Apponyi Györgynek: „Forradalom csak akkor keletkezik, [...] ha a megoldásra váró kérdéseket addig halogatják, amíg elemi erővel törnek az állam kapuira”.¹³

Nagyon érdekes viszont az, hogy a klasszikus liberális Andrassy – majd fia is – meglehetősen idegenül áll szemben a vallással, a katolikus egyházal. Őt csak az „államrezon” érdekelte, s még azt is kijelentette, hogy a Monarchia nem katolikus állam, de az egyház jogait megvédi, de még inkább az apostoli király érdekeit. Számára az egyház(ak) uralmi eszköz, így nem tulajdonított nagy jelentőséget a már az ő életében felvetődő keresztyén–zsidó vegyes házasság dogmatikai összefüggéseinek. Meglehetősen cinizmussal csak ennyit mondott: „[...] néhány tönkrejutott nemes kivételével nem is vesz keresztyén ember zsidó feleséget”.¹⁴

A széles látókörű államférfi alapvető mentális jellemzője a pragmatizmus volt. Saját bevallása szerint a művészetben kereste, amit a politikában megvetett, az ideált. Nem véletlen az, hogy – Trefort Ágostonnal együtt – nagyon sokat tett a magyar képzőművészeti élet megteremtéséért. Egyébként viszont mindig az erőt tisztelte: „Mindig jobb arra számítani, hogy nem lehet nekünk ártani, mint hogy nem akarnak nekünk ártani”.¹⁵ Ezért volt rendíthetetlen híve a közös hadseregnek is. Viszont – más oldalról – magát mindenben komolyan vevő személyiség volt: „[...] én minden ígéretet, mégha politikai is, nemcsak a politikai, hanem a személyes becsület ügyének is tekintem”.¹⁶ (Zsófia főhercegnő, Ferenc József anyja, a magyarokat nagyon nem szerető Habsburg igazolta ezt, amikor így nyilatkozott: „Ich bin überzeugt, Sie sind ein becsületes ember” – „Meg vagyok győződve, hogy [...]”¹⁷)

Egy racionalista liberális politikus általában nagyra becsülte a tudományt. Andrassy azonban távolságtartással viszonyult a tudósokhoz (mint a kreatív emberek általában). „Egy tudós tekintete és a végcél között mindig egy könyv fekszik [...], az emberi agyvelő csak bizonyos számú rekeszt tartalmaz, amelynek megtöltésével óvatossá kell lenni, mert a gondolkodásra is kell hely.”¹⁸ Ezért ő mindig az ötletadókat vagy a már kifejtésre kész embereket kedvelte. Az adminisztrációt utálta, arra – mondta – ott vannak az udvari tanácsosok. Keveset szónokolt és írt, inkább szeretett lovagolni és szőlőt termesztetni. Romantikát csak parasztszeretetében (szeretett velük beszélgetni) és abban találunk, hogy mint jóképű férfi nagyon szeretett a nőknek tetszeni. A hiúságig büszke volt, ugyanakkor gyűjtötte a róla szóló karikatúrákat.

¹⁰ *Monori Wertheimer Ede* 1910: I. 16.

¹¹ *Monori Wertheimer Ede* 1910: I. 19.

¹² *Monori Wertheimer Ede* 1910: III. 251.

¹³ *Monori Wertheimer Ede* 1910: III. 395.

¹⁴ *Monori Wertheimer Ede* 1910: III. 395.

¹⁵ *Monori Wertheimer Ede* 1910: II. 320.

¹⁶ *Monori Wertheimer Ede* 1910: I. 280.

¹⁷ *Monori Wertheimer Ede* 1910: I. 338.

¹⁸ *Monori Wertheimer Ede* 1910: III. 336–337.

Idősebb gróf Andrassy Gyulához kegyes volt a Gondviselő, hiszen egy olyan korszakban élhetett, amikor az európai politikát – a romló „tendenciák” ellenére – még csaknem minden oldalról és jórészt még a belpolitikában is úriemberek intézték. Két évtized múlva már nem sok esélye lehetett volna ennek a történelmi zseninek. A tömegdemokráciák ugyanis „kitermelték” a 20. század különböző színű politikai „terrorlegényeit”.

Hivatkozott irodalom

Monori Wertheimer Ede: Gróf Andrassy Gyula élete és kora I–II–III. kötet. Budapest 1910.